

INTEGRASI HISBAH DAN DAKWAH DALAM PROSEDUR PENGUATKUASAAN UNDANG-UNDANG KESALAHAN MAKSIAAT DAN JENAYAH *KHALWAT* DI MALAYSIA

Alias Azhar

Pusat Pengajian Undang-undang
Universiti Utara Malaysia 06010 Sintok
Kedah Darul Aman, Malaysia
e-mel: az.alias@uum.edu.my

Abstrak: Institusi Hisbah merupakan sebuah institusi yang bertanggungjawab dalam melaksanakan prinsip *al-amr bil makruf wa nahi anil munkar*. Pihak yang menguatkuasakan institusi ini dikenali sebagai *Muhtasib*. Objektif artikel secara umumnya membincangkan pelaksanaan konsep hisbah dan dakwah secara integrasi dalam prosedur dan modus operandi pencegahan maksiat dan jenayah *khalwat* di Malaysia. Sehubungan itu, artikel ini akan meninjau bidang tugas dan bidang kuasa bahagian penguatkuasaan dan pencegahan maksiat dan jenayah *khalwat* di Malaysia serta seterusnya menganalisis aplikasi konsep hisbah dan dakwah di kalangan pegawai penguatkuasa agama di Malaysia. Selain itu, turut membincangkan pendekatan amar makruf dan nahi mungkar dalam kerangka Hisbah yang mengkhususkan kepada operasi pencegahan maksiat dan jenayah *khalwat*. Kuasa ini diberikan kepada pegawai-pegawai penguat kuasa jenayah syariah di Jabatan Agama Islam negeri-negeri. Bidangkuasa penguatkuasaan jenayah Syariah khusus kesalahan jenayah *khalwat* adalah tertakluk kepada bahagian penguatkuasa, jabatan agama Islam negeri-negeri. Kajian literatur dan kepustakaan diaplikasikan secara kondusif bagi menjelaskan prinsip hisbah dan dakwah. Selain itu, kajian deskriptif dan analisis kandungan bersifat tekstualiti dilakukan terhadap peruntukan undang-undang terkandung dalam enakmen jenayah syariah negeri-negeri. Selanjutnya, kajian lapangan secara tembual dan observasi tentang aplikasi konsep hisbah di Bahagian Penguatkuasaan Jenayah Syariah, Jabatan Agama Islam negeri-negeri. Analisis perbandingan turut diaplikasi bertujuan untuk mencari persamaan dan perbezaan antara konsep dan realisasi hisbah dan dakwah oleh pihak penguatkuasa jenayah syariah bagi kesalahan *khalwat*. Umumnya, prosedur dan modus operandi pihak berkuasa dalam mencegah maksiat dan jenayah *khalwat* perlu memenuhi kriteria amar makruf nahi mungkar dalam kerangka hisbah. Akhirnya, artikel ini menghasilkan cadangan pendekatan alternatif terbaik yang lebih efektif iaitu integrasi hisbah dan dakwah dalam prosedur pencegahan dan penguatkuasaan perundangan jenayah *khalwat*.

Kata kunci: *Hisbah, Dakwah, Maksiat, Khalwat, Undang-undang Jenayah Islam.*

Abstract

Hisbah institution is an institution responsible for implementing the principle of *al-amr bil makruf wa nahi anil munkar*. The party that enforces this institution is known as *Muhtasib*. The purpose of this article is to discuss the implementation of the concept of *bisbah* and *da'wah* in an integrated manner in the procedures and operation modus in prevention of immoral and criminal of *khalwat* in Malaysia. In this regard, this article

will review the areas of duty and the jurisdiction of the enforcement and Islamic criminal in Malaysia and further analyze the application of the concept of *bisbah* and *da'wah* among religious enforcement officers in Malaysia. In addition, it also discusses the approach of the good and evil nature of the *Hisbah* framework which specializes in the prevention of immorality and the crime of *khalwat*. This authority is given to shariah criminal enforcement officers in the state Islamic Religious Department. The jurisdiction of Shariah criminal enforcement of special offenses against *khalwat* is subject to the enforcement division, the state Islamic religious department. Literary studies are applied conducive to explaining the principles of *bisbah* and *da'wah*. In addition, descriptive and content analysis of textual content is performed on the provisions of the law contained in the syariah criminal enactment of states. Furthermore, field surveys were conducted and observations on the application of *bisbah* concept in the Shariah Criminal Enforcement Division, the State Islamic Religious Department. Comparative analysis is also applied to find the similarities and differences between the concepts and realization of *bisbah* and *da'wah* by the shariah criminal enforcement of *khalwat* offense. Generally, the procedures and operation modus of the authorities in preventing immoral and criminal of *khalwat* should meet the criterion of a false morality. Finally, this article produces a more effective alternative approaches that are integration of *bisbah* and *da'wah* in the prevention and enforcement procedures of *khalwat* crime.

Keywords: *Hisbah, Da'wah, Immoral, Khalwat, Islamic criminal law.*

Pendahuluan

Keadilan merupakan perjuangan setiap bangsa dan umat. Mereka berusaha untuk mencapai keadilan ini, pelbagai falsafah dan undang-undang telah dicipta, malah undang-undang itu sentiasa dikaji dan diubah untuk disesuaikan dengan keadilan yang dikehendaki. Di dalam Islam, keadilan yang dikehendaki adalah keadilan mutlak. Ia mencakupi seluruh umat manusia dan semua persoalan. Di dalam al-Quran, ayat yang menuntut kepada keadilan ini disebut secara berulang kali dan ini membuktikan bahawa keadilan itu amat dititikberatkan oleh Allah SWT. Hisbah merupakan institusi yang terpenting dalam sesebuah masyarakat dan negara. Pihak penguatkuasa adalah merupakan orang yang terlibat secara langsung dalam melaksanakan keadilan ini. Semasa menjalankan tugas, mereka memikul

tanggungjawab yang berat kerana itu melibatkan hak Allah SWT dan hak manusia.

Hisbah bermaksud pelaksanaan *al-Amr bi al-Ma'ruf* (menyuruh kepada kebaikan) apabila jelas ia ditinggalkan, dan *al-Nahy 'An al-Munkar* (pencegahan kemungkaran) apabila jelas ia dilakukan¹. Di Malaysia, *Khalwat* adalah salah satu kesalahan jenayah yang diperuntukkan di dalam Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah setiap negeri. Mereka yang disabitkan kesalahan boleh dipenjarakan selama tempoh tidak melebihi 2 tahun atau denda tidak melebihi tiga ribu ringgit atau kedua-duanya sekali.

Bidangkuasa penguatkuasaan jenayah Syariah khusus kesalahan jenayah *khalwat*

¹ Lihat Al-Ghazali, *Ihya 'Ulum al-Din*, 3/28

adalah tertakluk kepada bahagian penguatkuasa, jabatan agama Islam negeri-negeri. Secara umumnya, bidangkuasa ini merupakan tanggungjawab hisbah secara umum tanpa melibatkan institusi hisbah secara khusus. Prosedur dan modus operandi pihak berkuasa dalam mencegah maksiat dan *khawat* harus memenuhi kriteria konsep hisbah sebenar. Sekiranya berlaku penyalahgunaan kuasa dan kesilapan aplikasi kaedah hisbah boleh menyebabkan timbul perspektif negatif masyarakat terhadap syariat Islam yang menggalakkan umatnya agar menyuruh kepada makruf dan mencegah kemungkaran. Selain itu, tujuan asasi perundangan Islam ialah untuk "ta'dib" (mendidik) dan bukan menghukum semata-mata. Secara ringkasnya, dahulukan dakwah daripada dakwa.

Latar belakang Kajian

Dari segi bahasa, *khawat* dari perkataan arab "خوا", "خلا", yang membawa maksud berseorangan, kosong, bersih, sesuatu yang lepas dan lain-lain lagi. *Khawat* merupakan salah satu perbuatan yang dilarang oleh Agama. Namun demikian al-Quran tidak menyebut tentang istilah *khawat* dan tidak ada nas qatie yang membincangkan mengenai jenayah tersebut secara langsung. walaupun demikian terdapat dalil-dalil dan nas-nas syarak yang mengharamkan dan melarang perbuatan itu.

Firman Allah SWT yang bermaksud: *dan janganlah kamu menghampiri zina, Sesungguhnya zina itu adalah satu perbuatan Yang keji dan satu jalan Yang jabat (yang membawa kerusakan).*²

Dalil tersebut adalah berbentuk larangan dan haram melakukanya, juga jelas

kepada kita haram mendekati zina, manakala salah satu wasilah kepada berlakunya zina ialah *khawat* yang berlaku diantara lelaki dan perempuan yang bukan mahram.

Khawat yang ditakrifkan menurut kamus dewan adalah perihal perbuatan mengasingkan atau memencarkan diri kerana menenangkan fikiran dan lain-lain. Di samping itu juga perkataan *khawat* turut di definisikan sebagai pengasingan diri berdua-duaan di tempat yang terpencil atau tersebunyi oleh lelaki dan perempuan yang bukan mahram dan bukan juga suami dan isteri sehingga boleh dianggap sebagai perbuatan yang sumbang.

Perkataan dakwah berasal daripada bahasa Arab dan mempunyai pelbagai maksud antaranya seruan, dorongan, permintaan dan permohonan kepada Allah³. Terdapat tiga keadaan penggunaan perkataan dakwah. Pertama, dakwah dari pihak bawah ke atas dan ia bermaksud doa atau permohonan. Kedua, dakwah dari pihak atas ke bawah dan ia bermaksud perintah. Ketiga, dari pihak yang setaraf dan ia bermaksud seruan atau ajakan. Walau bagaimanapun maksud dalam kertas ini ialah seruan kepada keimanan kepada Allah SWT dan menuruti ajaran yang dibawa oleh junjungan besar Nabi Muhammad SAW.

Yusuf al-Qaradawi pula mendefinisikan dakwah sebagai satu usaha menarik orang lain kepada agama Islam, supaya mengikut petunjuk Allah SWT, dan melaksanakan segala ketentuan Allah SWT di muka bumi. Selain itu, menundukkan segala bentuk perhambaan diri, permohonan dan taat setia hanya kepada Allah, melepaskan diri daripada segala kongkongan yang lain dari Allah yang terpaksa dipatuhi,

---

² al-Isra'ayat 32

³ Ibn Manzur, Muhammad b. Jalal al-Din. Lisan al-'Arab. Jil. 4.

memberi hak kepada orang yang berhak dan melakukan amar makruf dan nahi mungkar⁴.

Dalam realiti masyarakat Islam sekarang, terdapat berbagai sebab dan asas sehingga dakwah itu menjadi tuntutan ke atas setiap individu muslim. Antaranya ialah: memberi pendidikan terhadap akhlak dan moral; pendidikan tentang akidah dan sebarang aspek penyelewengan; pendidikan tentang aspek-aspek pemikiran barat dan cara untuk melayaninya; dan pendidikan tentang perihal pentingnya peranan ilmu dan perpaduan dalam kalangan umat Islam. Dakwah juga hendaklah disesuaikan dengan keadaan masyarakat dan semasa. Oleh kerana kita berdakwah dalam masyarakat maka pemahaman berkaitan dengan masyarakat yang ingin didakwah adalah perlu. Penyelidikan juga harus dilakukan untuk memahami budaya dan cara hidup mereka.

Berdasarkan dalil-dalil di atas, kumpulan yang berkewajipan melaksanakan amar makruf dan nahi mungkar ialah orang Islam. Selain itu, terdapat beberapa syarat tambahan: pertama, individu itu mestilah seorang yang *mukallaf* baik lelaki ataupun wanita; kedua, mestilah mempunyai standard akhlak yang baik supaya tugas amar makruf dan nahi mungkar yang dilaksanakannya boleh memberi impak yang positif. Juga, syarat ini diperlukan untuk mengelakkan timbulnya konflik, fitnah atau dituduh sebagai hipokrit; ketiga, mestilah mempunyai kemampuan dan pengetahuan (untuk membezakan antara perkara baik dan salah)⁵. Syarat ini menjelaskan bahawa pelaksanaan amar makruf dan nahi mungkar bergantung kepada kapasiti kemampuan masing-masing; keempat, mestilah wujud kerjasama antara

masyarakat dengan pihak berautoriti. Kadangkala proses amar makruf dan nahi mungkar turut melibatkan prosedur mahkamah dan undang-undang. Oleh itu, adalah penting untuk mewujudkan jalinan kerjasama antara kedua pihak.

Secara prinsipnya, manusia ialah sumber pembangunan ekonomi negara, sosial, budaya dan akhlak. Manusia bukan sahaja memiliki sumber pengetahuan, saintifik, teknologi, teknikal dan vokasional tetapi lebih mustahak lagi ialah agama dan moral. Masalah yang sering dihadapi oleh umat Islam dalam menjalankan amar makruf dan nahi mungkar ialah masalah manusia. Masalah manusia tidak bermaksud masalah tidak cekap ketika menjalankan kewajipan ini sahaja, tetapi masalah kefahaman, konsistensi, komitmen dan sebagainya.

Tindakan atau operasi cegah maksiat, tangkap *khalwat* dan sebagainya boleh menakutkan orang yang hendak melakukan maksiat. Tetapi, ini tidak bermaksud maksiat dan segala masalah sosial yang lain akan terus lenyap. Manusia yang ingin terus melakukan maksiat akan mencari jalan dan tempat lain yang lebih tersorok untuk mengelakkan pencegah atau pengintip maksiat. Adalah logik tempat-tempat sebegini menyukarkan pasukan pengintip maksiat untuk memantau kegiatan maksiat.

Kaedah penyelidikan

Kajian ini berbentuk sosio-perundangan iaitu satu kaedah penyelidikan yang menyatukan dua bidang utama dalam penyelidikan iaitu sains sosial dan undang-undang. Oleh kerana undang-undang dibentuk sebagai mekanisme untuk mengurus hal ehwal dan konflik yang timbul dalam masyarakat sosial, undang-undang mempunyai hubungan yang rapat

⁴ al-Qaradawi, Yusuf. *Ghayr Muslimin fi al-Mujtama'* al-Islam.

⁵ al-Ghazali, Abu Hamid, *Ihya 'Ulum al-Din*,

dan sukar dipisahkan dengan masyarakat⁶ (Rohani Abdul Rahim, 2002). Kajian ini akan turut melibatkan penyelidikan secara sistematis ke atas isu-isu perundangan yang baru dan terkini dengan menggunakan keaslian dan kreativiti yang tinggi melalui kaedah perundangan tradisional atau konvensional yakni melibatkan proses menyatakan (*stating*), menginterpretasi (*interpreting*) dan menerangkan undang-undang sedia ada (*clarifying the existing law*) di dalam sesuatu bidang perundangan⁷. Kajian seumpama ini melibatkan perancangan yang sistematis, penyiasatan, pemerhatian, analisis dan teknik yang kritikal. Secara khususnya, kaedah perundangan tradisional ini boleh dibahagikan kepada empat kaedah pula iaitu kaedah falsafah, sejarah, analitis dan kritis serta metod perbandingan⁸.

Selain itu, teknik pentafsiran undang-undang yang terdiri daripada *literal rule*, *golden rule*, *mischief rule* dan *purposive approach* akan diguna pakai mengikut kesesuaian khususnya bagi mencapai objektif pertama dan ketiga. Ringkasnya, *literal rule* digunakan apabila sesuatu perkataan dalam statut adalah jelas dan nyata dan sepatutnya dibaca dan diaplakasikan mengikut makna yang biasa. *Mischief rule* pula digunakan apabila makna sesuatu peruntukan adalah kabur dan tidak dapat dipastikan objektifnya. Kaedah ini akan melihat niat di sebalik perundangan berkenaan. Seterusnya *golden rule* digunakan apabila perkataan-perkataan di dalam sesuatu statut adalah biasa tetapi apabila diaplakasikan akan menghasilkan sesuatu

yang tidak masuk akal ataupun mendatangkan ketidakadilan, manakala *purposive rule* pula mentafsirkan statut dengan merujuk kepada tujuan sesuatu statut itu digubal. Kaedah ini memberikan penekanan dengan memberi kesan kepada tujuan badan perundangan menggubal sesuatu statut. Ini bermakna peruntukan-peruntukan statut ditafsirkan dengan memberi kesan kepada niat penggubal undang-undang⁹.

Bagi mencapai objektif yang kedua, garis panduan utama harus diberikan perhatian oleh seseorang penyelidik muslim¹⁰. Antaranya ialah, pertama, niat yang ikhlas untuk mencari keredhaan Allah semata-mata; kedua, segala tindakan dan aktiviti terbabit dalam penyelidikan adalah berlandaskan Syariah; dan ketiga, hasil atau natijah penyelidikan diharapkan mempunyai nilai kepenggunaan dan manfaat yang jelas. Ketiga-tiga garis panduan asas tersebut merupakan titik perbezaan jelas antara kriteria penyelidik muslim dan bukan muslim.

Kajian yang akan dijalankan adalah berdasarkan kepada dua bentuk utama yang digarap bersama iaitu kualitatif dan kajian lapangan. Melalui kajian berbentuk kualitatif, penyelidik mengutamakan usaha untuk mencari dan memberikan keterangan berdasarkan kepada data-data yang dikumpulkan dalam bentuk ayat atau kenyataan yang bukan berbentuk nombor atau numerik walaupun terdapat keterangan yang merujuk kepada statistik. Dapatkan yang berhasil daripada reka bentuk ini akan dipaparkan melalui kenyataan atau jadual bersesuaian yang dapat mengukuhkan

---

⁶ Rohani Abdul Rahim. Metodologi Penyelidikan Undang-undang: Satu Tinjauan Kepada Kajian Sosio Perundangan.

⁷ Mahdi Zahraa. *Research methods for law postgraduates overseas students*.

⁸ Walker, D. The Scottish Legal System, An Introduction to the Study of Scots Law

---

⁹ Anwarul Yaqin. *Legal research writing*.

¹⁰ Ahmad Von Denffer, *Research In Islam*

pemerihalan penyelidik terhadap fenomena yang dikaji.

Bentuk kajian lapangan berasaskan temubual merupakan salah satu bentuk penyelidikan sosial yang merupakan satu interaksi sosial bertujuan mengumpul maklumat bagi tujuan kajian. Sesi ilmiah bercorak perbualan terbuka dengan responden atau informen berotoriti berkenaan tema kajian akan dijalankan. Kaedah ini juga lebih merupakan usaha untuk mendapatkan keterangan tentang konsep hisbah dalam konteks pencegahan maksiat dan *khalwat* di Malaysia dengan melakukan tinjauan berkaitan dengannya. Justeru, kajian ini tidak tertumpu ke arah pengutipan maklumat yang banyak sebaliknya penyelidik akan berusaha untuk memperoleh maklumat berkualiti dengan memberikan tumpuan terhadap persoalan tentang prosedur dan modus operandi pencegahan maksiat dan *khalwat*. Sehubungan itu, kajian ini bertujuan untuk memberikan sumbangan yang praktikal kepada pembangunan prosedur dan modus operandi operasi pencegahan maksiat dan tangkapan *khalwat* di Malaysia yang berlandaskan konsep hisbah dan kerangka rekonstruktif melalui usaha penilaian semula peruntukan kuatkuasa pencegahan dan tangkapan *khalwat* dalam perundangan khususnya enakmen dan akta kesalahan jenayah Syariah negeri-negeri.

Konsep Hisbah

Manusia sebagai hamba dan khalifah Allah dipertanggungjawabkan untuk menegakkan yang ma'ruf dan mencegah yang mungkar. Namun manusia mempunyai kecenderungan untuk lalai dan lupa. Di dalam tradisi Islam, Hisbah ialah instrumen khusus untuk memainkan peranan membetulkan kepincangan bagi memastikan ma'ruf ditegakkan dan mungkar dicegah.

Tujuan asas hisbah untuk mengawasi masyarakat daripada melanggar syariat. Peranan ini adalah merupakan tugas manusia di muka bumi.

Firman Allah SWT yang bermaksud:

*“Dan hendaklah ada di antara kamu kelompok yang menyeru manusia kepada kebaikan dan yang menyuruh manusia berbuat segala perkara baik dan melarang manusia daripada segala perkara buruk. Dan manusia yang bersifat demikian ialah orang yang berjaya.”*¹¹

Setiap individu memikul tanggungjawab untuk pengawasan peringkat pertama terhadap dirinya sendiri. Sebagaimana firman-firman Allah SWT yang bermaksud:

*“Sesiapa berbuat kebaikan seberat zarah akan dilihat-Nya dan sesiapa berbuat kejahatan seberat zarah nescaya akan dilihat-Nya”*¹²

*“Sesungguhnya Tuhanmu tetap mengawasi dan membala.”*¹³

*“Tiada sebarang perkataan yang dilafaz melainkan ada di sisinya malaikat yang sentiasa sedia memerhatikan dan mencatatnya.”*¹⁴

*“Hendaklah tiap-tiap diri melihat dan memerhatikan apa-apa yang telah disediakan (daripada amalan-amalannya) untuk hari esok (Hari Akhirat).”*¹⁵

Namun masyarakat memikul tanggungjawab bersama untuk saling ingat mengingati satu sama lain apabila berlaku pelanggaran syariat dan hukum. Malah al-Quran menyatakan ciri ini ialah sifat asasi bagi memenuhi kriteria umat terbaik. Berdasarkan firman Allah SWT yang bermaksud:

“Kamu ialah sebaik-baik umat yang dilahirkan bagi (faedah) manusia, (kerana) kamu menyuruh

¹¹ Ali 'Imran ayat 104.

¹² Al-Zalzalah ayat 7 dan 8.

¹³ Al-Fajr ayat 14

¹⁴ Al-Qaaf ayat 18

¹⁵ Al-Hasyr ayat 18

berbuat segala perkara yang baik dan melarang daripada segala perkara yang salah (buruk dan keji), serta kamu beriman kepada Allah (dengan sebenar-benar iman).”¹⁶

Keperluan untuk tegur menegur dan melarang perbuatan mungkar ini adalah amat kritikal dan diberikan perhatian yang berat di dalam Islam. Malah manusia diingatkan bahawa kegagalan melaksanakaninya akan mendatangkan natiyah yang sangat buruk. Firman Allah SWT yang bermaksud:

“Orang-orang kafir Yahudi telah dilaknat melalui lidah Nabi Daud dan Nabi Isa ibni Maryam. Hal ini berlaku kerana mereka menderhaka dan selalu menceroboh serta tidak saling larang melarangi perbuatan (buruk) yang dilakukan oleh mereka. Sesungguhnya amat buruk perbuatan yang telah dilakukan mereka.”¹⁷

Pelaksanaan Hisbah dewasa ini cenderung untuk bertumpu kepada mengawasi individu dan mencegah mereka daripada melakukan maksiat. Al-Imam al-Ghazali telah menggariskan rukun-rukun pelaksanaan Hisbah. Rukun ketiga aplikasi konsep hisbah ialah¹⁸:

“Hendaklah kemungkaran tersebut *zahir* (jelas) kepada ahli hisbah tanpa perlu melakukan intipan. Sesiapa yang menutup sesuatu kemaksiatan di dalam rumahnya, dan mengunci pintunya maka tidak harus untuk kita mengintipnya. Allah Ta’ala telah melarang hal ini”.

Secara umumnya Hisbah bermaksud pelaksanaan *al-Amr bi ma’ruf* (menyuruh kepada kebaikan) apabila jelas ia ditinggalkan dan *al-Nahyu ‘an al-Munkar* (pencegahan

kemungkaran) apabila jelas ia dilakukan. Prinsip *al-amr bil makruf wa nahyu anil munkar* merupakan asas kepada perlaksanaan *As Siyasah As Syariyyah* dan menepati kehendak *Maqasid As Syariah*. Pelaksanaan prinsip ini tidak hanya tertumpu kepada institusi *Hisbah* tetapi melibatkan seluruh institusi Islam samada ketenteraan, polis, kehakiman, kewangan dan institusi *Hisbah* sendiri¹⁹. Imam Ghazali telah menyatakan bahawa terdapat empat elemen (rukun) di dalam institusi *hisbah* iaitu *Muhtasib* (pegawai penguatkuasa), *muhtasab alaih* (pihak yang melakukan kemungkaran), *muhtasab fih* (bidang kuasa pegawai penguatkuasa) dan *ihtisab* (tindakan atau penalti yang dikenakan terhadap orang melakukan kemungkaran)²⁰. Hal yang sama turut ditegaskan di dalam *Al Abkam Al Sultaniyah Wa Al Wilayah Ad Diniyyah* bahawa wujudnya rukun-rukun tersebut walaupun tidak tersusun sepenuhnya seperti penulisan Imam al Ghazali²¹. Ibn al Farra’ juga bersetuju dengan kewujudan rukun Hisbah seperti yang dinyatakan di dalam *Ihya Ulumuddin*²². Malahan Yahya Ibn Umar yang banyak menceritakan salah satu rukun Hisbah iaitu *Muhtasib* turut memuatkan elemen yang sama namun elemen tersebut bercampur aduk dan tidak tersusun. Keempat-empat rukun ini amat penting bagi memastikan institusi Hisbah berjalan menurut syariat Islam²³.

¹⁹ Ibn Taimiyah, Imam Taqiyuddin Abu Abbas Ahmad ,Public Duties in Islam:The Institution of the *Hisbah*

²⁰ al-Ghazali, Abu Hamid Muhammad , *Ihya’ Ulumuddin*,

²¹ al-Mawardi, Abu Hasan Ali Ibn Muhammad. *Al Abkam Al Sultaniyah*.

²² Ibn al-Farra, Abu Ya’la Muhammad ibn al-Husayn ibn Muhammad ibn Khalaf. (m. 458/1066). *al-Abkam al-Sultaniyah*.

²³ Yahya Ibn Umar. “*Kitab Al Abkam al-Saq*”.

¹⁶ Ali ‘Imran ayat 110

¹⁷ Al-Maidah ayat 78 dan 79

¹⁸ Al-Imam al-Ghazali,(meninggal 505H) dalam kitabnya *Ihya’ Ulum al-Din*.

Pensyariatan *hisbah* dapat dilihat melalui prinsip utama *hisbah* iaitu *al-amr bil makruf wa nahi anil munkar*. Prinsip utama ini yang mengangkat konsep mengajak kepada kebaikan dan melarang daripada melakukan kejahanan perlu dilakukan oleh setiap strata masyarakat di Malaysia mahupun mana-mana negara Islam. Justeru, setiap ayat yang berkaitan dengan prinsip *al-amr bil makruf wa nahi anil munkar* serta konsep keadilan dan kebenaran adalah dianggap sebagai dalil-dalil yang mensyariatkan *hisbah*²⁴. Nas-nas yang berkaitan prinsip utama *hisbah* ini merupakan pensyariatan yang perlu dilaksanakan dalam sesebuah negara Islam²⁵.

Konsep Amar Makruf Nahi Mungkar

Maksud amar makruf ialah mengajak manusia melakukan perkara kebaikan, manakala nahi mungkar pula ialah mencegah manusia dari melakukan perkara yang tidak baik. Oleh itu, perkataan dakwah dan amar makruf dan nahi mungkar selalu digunakan untuk merujuk kepada maksud yang sama, iaitu mengajak manusia ke arah kebaikan dan meninggalkan kemungkaran. Dalam al-Qur'an, perkataan amar makruf dan nahi mungkar digunakan sekurang-kurangnya lapan kali²⁶ semua merujuk kepada tanggungjawab kolektif setiap Muslim dalam melaksanakan kewajipan di atas. Maksud firman Allah SWT.:

Hendaklah terdapat antara kamu segolongan yang menyeru dengan kebaikan

*dan mencegah dari kemungkaran. Itulah golongan yang berjaya*²⁷

Kewajipan Muslim melaksanakan amar makruf dan nahi mungkar sebagai tugas dakwah juga disebut dalam sebuah hadith bermaksud:

*"Siapa yang melihat kemungkaran hendaklah dia mengubahnya (taghyir) dengan tangan, jika dia tidak mampu hendaklah mengubahnya dengan lidah, jika dia tidak mampu hendaklah dia mengubahnya dengan hati, dan yang demikian itu adalah selemah-lemah iman"*²⁸

Dalam hadith di atas, Rasulullah SAW menggunakan istilah *taghyir* yang bermaksud kewajipan untuk mengubah perkara yang tidak baik kepada yang lebih baik dan mencegah sesuatu kemungkaran dari berlaku. Juga, hadith itu menunjukkan bahawa setiap Muslim harus melaksanakan amar makruf dan nahi mungkar secara berperingkat: pertama ialah dengan tindakan; kedua ialah dengan perkataan; ketiga ialah dengan hati. Berdasarkan hujah ini, perkataan dakwah mencakupi perbuatan amar makruf dan nahi mungkar kerana amar makruf ialah ajakan untuk melakukan amalan yang baik, manakala nahi mungkar ialah ajakan untuk menjauhi perbuatan tidak baik.

Berdasarkan ayat al-Qur'an²⁹ di atas kewajipan melaksanakan amar makruf dan nahi munkar menjadi kewajipan ke atas sebahagian sahaja dari kalangan umat Islam. Dalam erti kata yang lain, ia bermaksud tugas amar makruf dan nahi munkar adalah fardu kifayah. Namun, ia juga boleh bertukar menjadi fardu 'ain berdasarkan kes seperti berikut: apabila seorang individu sahaja yang

²⁴ Abd. Allah Muhammad 'Abd Allah. *Wilayat al Hisbah fi al-Islam..*

²⁵ 'Abd al-Karim Zaydan. *Nizam Al Qada' fi al Syariaat al Islamiyah.*

²⁶ lihat al-Qur'an, surah Ali-'Imran 3:104, 110, 114; al-A'raf 7:157; al-Taubah 9:71, 112; al-Hajj 22:41; Luqman 31:17.

²⁷ Ali 'Imran ayat 104

²⁸ *Sahih Muslim*, 'Kitab al-iman', 380.

²⁹ Ali-Imran ayat 104

tahu bahawa perkara yang sedang berlaku itu adalah salah dan dia sahaja yang mempunyai kemampuan untuk menanganinya³⁰.

Ayat al-Qur'an³¹ yang kedua dan juga hadith di atas menunjukkan bahawa kewajipan amar makruf dan nahi mungkar itu wajib ke atas setiap individu Muslim. Selain itu, Muhammad b. Jarir al-Tabari (m. 313/925) menegaskan bahawa umat Islam tidak dibenarkan membiarkan sahaja kemungkaran berlaku supaya dapat mengelakkan dari mendapat bencana Allah SWT³². Al-Nawawi pula berpandangan bahawa perkataan *taghyir* itu memberi maksud arahan yang wajib dilaksanakan³³. Ibn Taymiyyah pula menambah, tugas mencegah kemungkaran yang disebut dalam hadith itu adalah fardu kifayah berdasarkan kepada kemampuan yang ada pada setiap individu³⁴. Ketiga-tiga pandangan ini memberikan konklusi yang jelas bahawa amar makruf dan nahi mungkar adalah wajib ke atas setiap Muslim.

Oleh itu, dengan mengambil kira pandangan beberapa fuqaha' di atas, wujud beberapa kriteria. Kriteria yang pertama ialah tugas amar makruf dan nahi mungkar itu hukumnya fardu kifayah. Kriteria yang kedua ialah fungsi amar makruf dan nahi mungkar adalah tonggak kepada keunggulan umat Islam sejagat (umat terbaik yang pernah dilahirkan di kalangan manusia). Kriteria yang ketiga ialah tugas amar makruf dan nahi mungkar berkait rapat dengan proses *ta'dib* (mendidik).

Definisi *Khalwat*

³⁰ al-Nawawi, Yahya b. Sharaf, *Sharh Sahih Muslim*.

³¹ Ali-Imran ayat114

³² al-Tabari, Muhammad Ibn Jarir, *Tafsir At Tabari*,

³³ al-Nawawi, Yahya b. Sharaf, *Sharh Sahih Muslim*

³⁴ Ibn Taymiyyah, Ahmad b. 'Abd al-Halim, *al-Amr bi al-ma'ruf wa al-nahy 'an al-munkar*

Perkataan *khalwat* dalam bahasa Arab berasal daripada kata kerja iaitu berseorangan³⁵. Terdapat juga penggunaannya yang membuat maksud lain, sebagai contoh di dalam kata terbitan yang bermaksud sunyi³⁶. Kamus Dewan mendefinisikan perkataan *khalwat* sebagai perihal perbuatan pengasingan diri berdua-duaan di tempat yang terpencil atau tersebunyi, oleh lelaki dan perempuan yang bukan mahram dan bukan pula suami isteri sehingga dapat dianggap sebagai suatu perbuatan yang sumbang³⁷. Menurut kamus Besar Bahasa Melayu, *khalwat* bermaksud perbuatan mengasingkan dan memencilkan diri, duduk seorang diri dan berdua-duaan di dalam keadaan sumbang di tempat yang terpencil di antara lelaki dan perempuan yang tidak berkahwin³⁸. Menurut istilah pula para ulama mentakrifkannya sebagai berseorangan atau sebagai tempat menenangkan fikiran daripada pelbagai hal dengan hanya mengingati Allah SWT semata-mata. Mengikut Hanafi, Maliki, Shafie dan Hambali istilah ini dirujuk kepada hubungan suami isteri yang tinggal berdua-duaan sama ada berlaku persetubuhan atau sebaliknya. Namun ia akan terkecuali jika wujud sebab-sebab yang menghalang berlakunya persetubuhan³⁹.

Menurut istilah, pengertian *khalwat* ini boleh dikategorikan kepada dua bahagian iaitu *khalwat* sahihah dan *khalwat* ihtida⁴⁰. Menurut hukum Islam yang tidak dikanunkan seperti mana yang terdapat di

³⁵ al-Bustani. *Kitab al-Muhit: Qamus al-Matalwil al-Zughah al-'Arabiyyah*. Jil.1.

³⁶ al-Marbawi, Muhamad Idris Abdul Rauf. *Qamus al-Marbawi*.

³⁷ Teuku Iskandar. Kamus Dewan.

³⁸ Zainal Abidin Safarwan. Kamus Besar Bahasa Melayu

³⁹ Mahy ad-Din Sabir. *Kamus Mu'jam al-'Arabi al-Asasi*.

⁴⁰ Abd Rahman al-Jaziri. *Kitab al-Fiqh 'Ala Mazahib al-Arba'ah*. Jili 4.

dalam kitab-kitab fiqh dan hadis-hadis Rasulullah saw, pengertian *khalwat* diberikan dalam bentuk yang berbeza-beza daripada pengertian *khalwat* yang dinyatakan menurut hukum Islam yang telah dikanunkan dan diperundangkan di dalam undang-undang Pentadbiran Agama Islam negeri-negeri di Malaysia. Pengertian *khalwat* menurut kitab-fiqh dan hadis-hadis Rasulullah saw adalah merujuk kepada perbuatan *khalwat* atau bersekedudukan di antara pasangan yang ajnabi, iaitu pasangan yang belum ada sebarang ikatan yang menghalalkan kedua-duanya. Merujuk kepada *khalwat* yang berlaku di antara pasangan suami isteri, ulama terdahulu seperti Hanafi, Maliki, Shafie dan Hambali mendefinisikan suami isteri yang bersekedudukan (tinggal bersama) sama ada berlaku persetubuhan atau sebaliknya, kecuali wujud sebab-sebab yang boleh menghalang daripada berlakunya persetubuhan⁴¹.

Konsep Maksiat

Menurut Kamus Dewan Edisi Ketiga, gejala ialah tanda-tanda akan terjadinya sesuatu alamat dan petanda. Menurut Tesaurus Bahasa Melayu Dewan pula gejala bermaksud tanda-tanda, petanda, pertanda, gelagat alamat dan isyarat. Maksud sebenar yang ingin disampaikan oleh penyelidik dalam kajian ini ialah gejala yang telah melanda masyarakat kita dan aktiviti yang terlibat begitu pelbagai sekali baik yang dilakukan oleh remaja maupun orang dewasa.

Maksiat menurut istilah adalah meninggalkan perintah Allah SWT dan melakukan larangan. Maksiat membawa maksud meninggalkan perkara yang diperintahkan oleh Allah SWT dan

Rasulullah s.a.w mahupun dalam bentuk perkataan, perbuatan dan tujuan-tujuan yang melibatkan samada secara zahir sekalipun secara yang batin.

Menurut Fathi Ad-Duraini ahli usul fiqh dalam Ensiklopedia Islam, memberi maksud maksiat adalah segala perbuatan dan sifat yang meninggalkan perkara wajib serta melakukan perkara yang haram. Perbuatan seperti ini berkaitan dengan hak-hak Allah SWT ataupun perbuatan yang berkaitan dengan hak-hak peribadi seseorang⁴².

Muzakarah Fatwa Malaysia peringkat Kebangsaan telah membincangkan mengenai Maksiat Dari Perspektif Islam. Muzakarah telah memutuskan bahawa⁴³:

a) Maksiat dari segi bahasa bermakna derhaka dan maksiat dari segi istilah ialah perbuatan yang membawa dosa iaitu yang bertentangan dengan akidah, syariat dan ajaran Islam sama ada dengan melakukan larangan Allah dan Rasul atau meninggalkan suruhan Allah dan Rasulnya, dengan kata lain melakukan yang haram dan meninggalkan yang wajib. Perbuatan tersebut memberi kesan kepada kehidupan seseorang dalam akidah, syariat ataupun akhlak.

b) Jenis-jenis maksiat :

i. Maksiat kepada Allah dan Rasul iaitu meninggalkan perintahNya dan melakukan laranganNya.

ii. Maksiat terhadap makhluk iaitu maksiat terhadap manusia, maksiat terhadap haiwan dan alam sekitar, maksiat terhadap harta awam.

c) Maksiat dalam apa juu bentuk sama ada kepada Allah dan Rasul, kepada manusia dan makhluk boleh merosakkan agama, iman, akhlak, kemuliaan diri dan

⁴² Ensiklopedia Islam

⁴³ Muzakarah Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam Malaysia Kali Ke-39 yang bersidang pada 21 Sep 1995

---

⁴¹ Muhamad Amin Syahir Ibn 'Abidin. *Hasyiyah Ibn 'Abidin*. Jil 3.

kesejahteraan individu, keluarga, masyarakat, negara dan umat

Merujuk konteks masyarakat hari ini, sesuatu yang dipandang hina dan berlawanan dengan agama sering dikaitkan dengan perbuatan maksiat. Menurut Wahbah Az-Zuhaili, dosa dari perbuatan maksiat dapat dibersihkan dengan melakukan taubat yang ikhlas kerana Allah SWT dengan menyesali perbuatan dosa yang telah dilakukan⁴⁴. Golongan muda pada masa kini lebih mengetahui bahawa berdua-duaan itu merupakan perbuatan maksiat. Sedangkan banyak lagi boleh dilihat perlakuan sumbang yang membawa kepada maksiat seperti berzina, berjudi dengan membeli nombor ekor, minum arak, kelakuan yang menyerupai kaum lain adalah tergolong antara perbuatan-perbuatan maksiat.

Akhir-akhir ini wujud suatu kecenderungan di mana masyarakat mengaitkan gejala maksiat dengan proses perindustrian dan pembangunan sesebuah negara. Hal ini adalah antara hakikat yang berlaku di Malaysia pada hari ini. Dalam mengejar pembangunan yang semakin pesat, gejala maksiat turut juga meningkat dengan lebih ketara. Pembangunan tetap diperlukan oleh sesebuah negara dan rakyat juga mempunyai hak terhadap pembangunan itu. Kekuatan pembangunan rohani atau spiritual adalah merujuk kepada pembangunan insan. Segala usaha-usaha perlulah dipertingkatkan untuk mencegah atau sekurang-kurangnya mengurangkan gejala maksiat yang dikaitkan dengan proses pembangunan ke tahap yang paling minimal.

Gejala maksiat dalam kalangan masyarakat Melayu adalah satu fenomena

yang semakin ketara dan amat membimbangkan. Usaha negara untuk mencapai matlamat wawasan yang cemerlang dan mengharungi cabaran semasa, suasana keruntuhan akhlak dan krisis moral yang semakin luntur telah mencabar kewibawaan, imej dan keperibadian sesebuah negara. Pembangunan akhlak melalui hati dengan pembentukan emosi, rohani dan jasmani dapat mewujudkan hubungan yang sangat erat serta dapat membentuk akhlak yang mulia. Oleh itu, langkah yang tersusun dengan perancangan yang rapi harus dilakukan dengan menggunakan kaedah-kaedah daripada pelbagai dimensi.

Faktor agama adalah sangat penting dan mesti diterapkan serta dididik dengan penuh sempurna ke dalam diri anak-anak agar tidak tersasar dari jalan yang direvhai Allah. Pendidikan yang sempurna akan menjadikan anak-anak terjamin dengan didikan yang baik dalam segala aspek mahupun cemerlang dari aspek agama, akhlak dan pembelajaran. Tambahan lagi dalam menghadapi dunia yang penuh mencabar dan rintangan.

Pendek kata, maksiat tidak hanya berlaku kepada golongan muda dan berpasangan tetapi juga golongan tua dan individu. Oleh itu, ia mewajarkan kita mengambil sikap “menjaga tepi kain orang” dan mengambil pendirian bahawa konsep Amar makruf nahi mungkar perlu ada dalam diri setiap individu muslim dalam menangani masalah ini. Hakikatnya realiti kehidupan masyarakat kita sendiri telah sedar betapa pentingnya budaya ini dan adalah menjadi tanggungjawab yang perlu disuburkan semula agar menjadi budaya sihat yang membawa kepada kesejahteraan kepada semua.

Antara gejala sosial yang sering kita lihat ialah seks bebas, jenayah seksual,

⁴⁴ Wahbah al-Zuhaili, *Al-Fiqh Al-Islami Wa Adillatuh*, juz. 1, cet. Ke-2

samseng, pengsterisme, ponteng sekolah, Black Metal, penyalahgunaan dadah dan lain-lain lagi. Oleh kerana golongan remaja merupakan bakal pewaris negara, maka aktiviti dan kegiatan mereka yang sangat diperkatakan dan mendapat perhatian dari seluruh lapisan masyarakat. Pengaruh rakan sebaya juga amat kuat dalam pembentukan budaya seorang remaja kerana mempunyai masa yang lama bersama dengan rakan-rakan samada di sekolah atau di luar sekolah.

Beberapa sebab utama yang menyebabkan individu terlibat dengan gejala maksiat adalah dari pergaulan negatif dan bebas yang dibawa oleh kawan-kawan mereka. Ini berlaku terutamanya jika individu itu kurang pandai, lemah aqidah dan mudah terpengaruh akhlaknya. Mereka akan cepat terpengaruh oleh kawan-kawan yang jahat dan nakal, di samping mudah untuk melakukan aktiviti yang negatif bersama-sama. Ini sehingga perbuatan yang negatif ini telah menjadi tabiat dan aktiviti kebiasaan mereka. Oleh itu, sukar untuk mengembalikan mereka ke jalan yang lurus dan menyelamatkan mereka dari kesesatan.

Apabila jalan penyelesaian tiada dan pergaulan bebas pula melampaui batas, maka akan terjadinya beberapa perkara yang amat bahaya seperti anak luar nikah, remaja yang sakit mentalnya, penagih dadah, remaja dari kumpulan nakal yang dapat merosakkan keharmonian rumah tangga orang lain, merogol dan berbagai-bagai lagi akibat daripada pergaulan bebas ini. Semua ini terjadi dan berkembangnya kerana sejak dari awal pertumbuhan remaja tersebut telah dibiarkan dengan kenikmatan pergaulan yang bebas.

Kesalahan Jenayah Syariah

Jenayah pada bahasa ialah dosa atau maksiat. Sudut istilah terbahagi kepada

makna khas dan ‘am. Makna khas: ialah larangan syarak yang ditetapkan oleh Allah dengan pembalasan had atau ta’zir sama ada melakukan perkara tegahan atau meninggalkan perkara yang disuruh. Makna ‘am pula ialah satu pencerobohan yang ditujukan terhadap nyawa, pancaindera atau anggota manusia seperti pembunuhan, kelukaan, pukulan dan lain lain⁴⁵.

Menurut definisi yang biasa diberikan oleh Fuqaha ”jenayah” ialah perbuatan jahat yang dilakukan untuk mencerobohi kehormatan jiwa dan anggota tubuh badan. Berdasarkan definisi ini kesalahan jenayah hanya terhad pada kesalahan-kesalahan yang berkaitan dengan perlakuan mencerobohinya dan anggota tubuh badan seperti membunuh dan mencederakan anggota tubuh badan yang dikenakan hukuman qisas atau diyat, bagi kesalahan-kesalahan tersebut. Jesteru, segala kesalahan-kesalahan lain yang melibatkan harta benda, akal fikiran dan sebagainya tidak termasuk dalam definisi jenayah yang sempit ini. Namun begitu, definisi jenayah dalam konteks yang lebih luas adalah meliputi semua kesalahan hudud, qisas, dan ta’zir⁴⁶.

Dapatlah disimpulkan di sini bahawa apa juga bentuk dosa atau maksiat daripada sebesar-besarnya kepada sekecil-kecilnya sama ada dikenakan hukuman qisas, hudud atau ta’zir maka adalah dikatakan sebagai kesalahan jenayah.

Rukun umum bagi jenayah ialah 3 perkara berikut:

1. Wujud nas mengharamkan sesuatu perbuatan dan dikenakan hukuman.
2. Tindakan yang salah sama ada melakukan larangan atau meninggalkan suruhan.

---

⁴⁵ Faizah Ismail, Undang-undang Jenayah Islam

⁴⁶ Abdul Monir Yaakob, Tinjauan Kepada Perundangan Islam

3. Tindakan jenayah dilakukan oleh orang mukallaf

Dari sudut pandangan Agama. Allah telah menegaskan di dalam Al-Quran tentang dua tanggungjawab utama manusia iaitu untuk mengabdikan diri kepada Allah iaitu mematuhi segala perintah dan dalam waktu yang sama menjauhi segala larangan-Nya. Manusia juga dilantik sebagai khalifah Allah bagi menegakkan keadilan Islam dan kesejahteraan hidup. Firman Allah yang bermaksud -"Kamu adalah sebaik-baik umat yang dilahirkan bagi umat manusia, (kerana) kamu menyuruh berbuat segala perkara yang baik dan melarang daripada segala perkara yang salah serta kamu pula beriman kepada Allah."⁴⁷

Syariat Islam yang lengkap sebagai pegangan hidup meliputi segala aspek kehidupan manusia dan ia relevan sepanjang zaman. "Kemudian, kami jadikan engkau wahai Muhammad di atas syariat atau jalan yang lurus, ikutilah ia dan jangan engkau mengikuti kemabuan orang-orang yang tidak mengetahui"⁴⁸ Syariat Islam mempunyai hukum-hakamnya yang terdiri daripada pelbagai perintah dan tegahan, juga galakan. Ia terbahagi kepada lima perkara asasi yang berkait rapat dengan kehidupan manusia iaitu:

- memelihara agama
- memelihara jiwa dan nyawa
- memelihara akal dan fikiran
- memelihara harta
- memelihara keturunan

Undang-undang yang terkandung dalam dua sumber utama al-Quran dan sunnah adalah bercirikan wahyu Allah. Pencipta iaitu Allah sebagai penggubal undang-undang Islam memiliki sifat

mustahil untuk melakukan kezaliman kepada hambaNya. Syariah yang mengandungi perundungan adalah adil dan ideal untuk direalisasikan dalam kehidupan manusia. Namun, mungkin tidak keterlaluan jika dikatakan, bahawa setiap peruntukan undang-undang Islam yang adil, sudah pasti ianya ideal. Tetapi mungkin sebaliknya pula bagi perundungan yang ideal, belum tentu ianya adil. Jadi kita akan mengalami dilemma dalam menilai perundungan Islam menggunakan fakulti rasional akal semata-mata. Bahkan lebih buruk lagi jika kita menjadikan nafsu dan emosi sebagai instrumen penilai utama terhadap undang-undang Islam.

Allah SWT al-Hakim (yang maha bijaksana) sentiasa menjaga hak-hak manusia dan menjaga kehidupan mereka dari kezaliman dan kebinasaan. Undang-undang Jenayah Islam ditetapkan untuk menjaga dan memelihara agama, jiwa, keturunan, akal dan harta yang merupakan *al-Dharuriyat al-Khams* (lima perkara terpenting dalam kehidupan manusia). Setiap individu yang melanggar salah satu lima perkara ini wajib dikenakan hukuman yang ditetapkan Allah (Hudud) yang disesuaikan dengan bentuk pelanggaran tersebut.

Dalam konteks undang-undang jenayah Islam, hudud bermaksud segala kesalahan bukan ke atas diri manusia yang telah ditetapkan hukumannya oleh Allah SWT secara khusus⁴⁹. Kesalahan jenayah yang tidak ditetapkan hukumannya secara khusus oleh Allah SWT dinamakan ta'zir seperti kesalahan rogol dan merosakkan harta benda awam. Kesalahan yang telah ditetapkan hukumannya pula tetapi berkaitan ke atas diri manusia seperti

⁴⁷ Ali 'Imran, ayat 110

⁴⁸ al-Jathiyah ayat 18.

⁴⁹ Ibn Qudamah, Abu Muhamad 'Abdullah Ibn Ahmad.. al-Muqni li Ibn Qudamah. Jil. 7.

membunuh dan mencederakan tubuh dinamakan qisas⁵⁰.

Jenayah syariah yang terdapat dalam enakmen negeri-negeri di Malaysia bolehlah ditakrifkan sebagai kesalahan-kesalahan yang ada peruntukan dalam enakmen-enakmen yang diluluskan oleh negeri-negeri sama ada yang terdapat dalam Enakmen-Enakmen Jenayah Syariah atau enakmen-enakmen lain yang terdapat di dalamnya peruntukan kesalahan-kesalahan dan ada hukuman keseksaannya⁵¹.

Bagi memudahkan perbincangan, pengklasifikasian kesalahan jenayah syariah ini dapat diringkaskan seperti berikut:⁵²

a) Kesalahan di bawah enakmen atau akta jenayah syariah:-

- i. Kesalahan yang berhubung dengan akidah;
- ii. Kesalahan berhubungan dengan kesucian agama Islam dan institusinya;
- iii. Kesalahan berhubung dengan rukun Islam, arak, judi dan kesusilaan;
- iv. Kesalahan seksual;
- v. Kesalahan berhubung dengan kesejahteraan orang lain;
- vi. Kesalahan Pelbagai;

b) Enakmen atau akta undang-undang keluarga Islam:-

- i) Penalty berhubung dengan akad

nikah dan pendaftaran perkahwinan;

dan

- ii) Penalty am.

Kesalahan *khalwat* mendominasi statistik jenayah syariah. Jika ditinjau, didapati kesalahan yang sering dibicarakan di mahkamah syariah ialah kesalahan *khalwat*. Ini boleh dibuktikan melalui kes-kes yang dilaporkan sama ada di dalam media masa maupun di dalam jurnal akademik. Sebagai contoh, merujuk kepada statistik kes *khalwat* yang berlaku di Selangor pada tahun 2006 mengikut peringkat umur di Selangor di bahagian Perundangan Syarak Majlis Agama Islam Selangor.

Dalam konteks undang-undang jenayah syariah dan sistem keadilannya, penguatkuasaan dan pendakwaan berpaksikan akta/enakmen tatacara jenayah syariah yang jelas mengandungi segala aspek prosedural berkaitan menguruskan tindakan-tindakan berkaitan kesalahan yang dilakukan. Dengan peruntukan yang sedia ada, pihak penguat kuasa dan pihak pendakwa tidak akan tersasar dalam melaksanakan tugas masing-masing. Oleh kerana pentadbiran keadilan jenayah syariah perlu dilihat menjunjung keadilan dan berkesan dalam pelaksanaannya, pegawai-pegawai juga mestilah terlatih dan yang penting sekali celik undang-undang. Tanpa pemahaman yang jitu berkaitan kehendak undang-undang, sudah pasti akan timbul masalah dari segi pentafsiran dan pemakaianya⁵³.

Penguatkuasaan jenayah syariah merujuk kepada melaksanakan peraturan yang diperuntukkan di bawah mana-mana undang-undang Islam yang sedang berkuatkuasa seperti peruntukan yang terdapat di bawah Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Negeri-

⁵⁰ Ibn 'Abidin. *Hasyiyah radd al-mukhtar*.

⁵¹ Abdul Halim El- Muhammady, *Perkembangan Undang- undang Islam Dari Zaman Rasulullah S.A. W Hingga Zaman Penjajahan Barat*.

⁵² Zulkifli Hasan. Undang-undang jenayah syariah di Malaysia dan sejauh manakah perlaksanaannya. Azman Ab Rahman et al. Isu-isu semasa global sempena kemerdekaan ke-50.

⁵³ Siti Zubaidah Ismail. Undang-undang jenayah Islam dan pelaksanaan jenayah syariah di Malaysia.

Negeri. Kesalahan jenayah syariah ini boleh dianggap sebagai jenayah tanpa mangsa (victimless crime). Undang-undang yang dicipta bersabit dengan jenayah tanpa mangsa ini seringkali mencetuskan kontroversi⁵⁴.

Integrasi Dakwah Dalam Kerangka Hisbah: Satu Pendekatan

Berdasarkan penulisan klasik, Abd al-Rahman Ibn Khaldun (1405M) mendefinisikan *Muhtasib* sebagai satu jawatan agama yang meliputi pengawasan terhadap pelbagai kegiatan mungkar. Fungsi *Muhtasib* merangkumi aspek sosial, politik dan ekonomi⁵⁵. Imam Taqiyuddin Abu Abbas Ahmad Ibn Taimiyyah (1982) tidak memberikan definisi secara spesifik apa yang dimaksudkan *Muhtasib*. Beliau sekadar menjelaskan peranan dan fungsi *Muhtasib* yang secara tidak langsung membentuk definisi dan deskripsi *Muhtasib* itu sendiri⁵⁶. Ulama-ulama tersohor⁵⁷ lain turut memberikan penekanan terhadap bidang tugas dan peranan *Muhtasib* dalam institusi Hisbah tanpa menghurai panjang definisi *Muhtasib*.

Penulisan terkini telah menyimpulkan definisi *Muhtasib* berdasarkan kepada bidang tugas, peranan dan fungsi seperti yang dinyatakan di dalam penulisan klasik. Menurut Mohd. Parid Sheikh Ahmad & Mohd. Azmi Omar, *Muhtasib* merupakan pegawai penguatkuasa yang dilantik oleh pemerintah untuk menjalankan tugas *al-amr*

⁵⁴ Siti Zubaidah Ismail. Dasar penguatkuasaan dan pendakwaan jenayah syariah di Malaysia: satu analisis. *Jurnal Syariah*. Jil. 16 (Keluaran Khas). pp. 537-554

⁵⁵ Ibn Khaldun, Abd al-Rahman. *Mugaddimah*.

⁵⁶ Ibn Taimiyyah, Imam Taqiyuddin Abu Abbas Ahmad, *Public Duties in Islam: The Institution of the Hisbah*,

⁵⁷ al-Shayzari, Abd al-Rahman ibn Nasr. *Nihayat al-rutbab fi at talab al-Hisbah*; al-Mawardi, Abu Hasan Ali Ibn Muhammad. *Al Abkam Al Sultaniyyah*.

*bil makruf wa nahyu anil munkar*⁵⁸. Mardzelah Makhsin mendefinisikan *Muhtasib* sebagai orang yang menjalankan tugas-tugas Hisbah, sama ada terdiri daripada pemimpin sendiri seperti yang dilaksanakan di zaman pemerintahan Khulafa' al Rasyidin atau dilantik secara rasmi daripada kalangan orang tertentu sebagaimana yang dilakukan oleh Rasulullah SAW yang telah melantik Said bin al 'As sebagai *Muhtasib* di Makkah⁵⁹. Berdasarkan kepada seluruh definisi dan penjelasan yang diberikan, dapatlah disimpulkan bahawa *Muhtasib* merupakan pegawai penguatkuasa yang bukan hanya berperanan dalam hal-hal ritual tetapi turut bertanggungjawab dalam hal-hal pentadbiran dan sosial yang menjalankan tugas tugas *al-amr bil makruf wa nahyu anil munkar*

Menurut Abd Karim Zaidan pula, syarat-syarat perlantikan *Muhtasib* adalah seperti syarat-syarat perlantikan kadi kerana kedua-duanya merupakan institusi yang mengurus pentadbiran undang-undang dan kehakiman Islam⁶⁰. Boleh dirumuskan bahawa terdapat lima kriteria utama bagi perlantikan seseorang *Muhtasib* iaitu Islam, merdeka, berakal, baligh dan adil serta ditambah lagi kriteria iaitu berpengetahuan tentang hukum syariah dan pencegahan kemungkar, berkelayakan dan mendapat tauliah pemerintah.

Manakala bidang tugas *Muhtasib* dapat dibahagikan kepada dua kategori utama iaitu *al-Amr bi ma'ruf* (menyuruh kepada kebaikan) dan *al-Nahyu 'an al-Munkar* (pencegahan kemungkar). Terdapat tiga komponen di dalam kategori-kategori tersebut iaitu perkara-perkara yang melibatkan hak Allah,

⁵⁸ Mohd. Parid Sheikh Ahmad & Mohd. Azmi Omar. Pengurusan Perniagaan Islam.

⁵⁹ Mardzelah Makhsin. *Hisbah Sistem Pengawasan Dan Etika Pengurusan Islam*.

⁶⁰ 'Abd al-Karim Zaydan. *Nizam Al Qada' fi al Syariaat al Islamiyah*.

yang melibatkan hak manusia dan melibatkan kedua-dua hak iaitu Allah dan manusia⁶¹. Tugas *Muhtasib* berdasarkan penulisan klasik dan moden secara teori dan praktikal menyebut terdapat empat bidang tugas utama di bawah kategori dan komponen yang disebutkan di atas iaitu mengawal selia aktiviti perekonomian, menjaga ibadah dan perilaku yang menyalahi hukum agama, mengawal kesihatan dan mengawasi industri ubat-ubatan dan mengurus hal ehwal perbandaran dan menjaga ketenteraman bandar⁶².

Secara umumnya, tugas *Muhtasib* melibatkan tiga perkara di bawah bidang tugas berkaitan menjaga ibadah dan perilaku yang menyalahi hukum agama iaitu mengawasi perkara-perkara berkaitan ibadah khusus, mengawasi perbuatan yang tidak bermoral dan mengawasi perbuatan memiliki perkara yang dilarang⁶³

Perbuatan yang ditegah oleh syarak iaitu perbuatan yang jika dilakukan akan mendapat dosa dan jika ditinggalkan akan mendapat pahala merupakan perbuatan yang tidak bermoral. Tujuan pengawasan moral ini lebih tertumpu bagi memastikan masyarakat mematuhi akhlak Islam. Al Sunami juga menegaskan bahawa antara perbuatan tidak bermoral yang ditegah dalam Islam ialah meminta sedekah bagi mereka yang berkemampuan, perbuatan mewarnakan rambut, tenung nasib dan sihir, serta sebagainya. Sebagai ilustrasi, perbuatan menghampiri zina juga termasuk dalam kategori haram. Sekiranya berlaku, pemisahan di antara kaum lelaki dan perempuan di tempat tertentu seperti di laluan yang sunyi

haruslah dilakukan oleh *Muhtasib*⁶⁴. Walau bagaimanapun, bagi laluan yang luas yang dipenuhi dengan orang ramai larangan ini tidak terpakai.

Pensyariatan *hisbah* dapat dilihat melalui prinsip utama *hisbah* iaitu *al-amr bil makruf wa nahi anil munkar*. Prinsip utama ini yang mengangkat konsep mengajak kepada kebaikan dan melarang daripada melakukan kejahanan perlu dilakukan oleh setiap strata masyarakat di Malaysia mahupun mana-mana negara Islam. Justeru, setiap ayat yang berkaitan dengan prinsip *al-amr bil makruf wa nahi anil munkar* serta konsep keadilan dan kebenaran adalah dianggap sebagai dalil-dalil yang mensyariatkan *hisbah*. Nas-nas yang berkaitan prinsip utama *hisbah* ini merupakan pensyariatan yang perlu dilaksanakan dalam sesebuah negara Islam. Ini dapat dijelaskan melalui firman Allah swt yang bermaksud:

*dan hendaklah ada di antara kamu segolongan Yang menyeron (berdakwah) kepada kebajikan (mengembangkan Islam), dan menyuruh berbuat Segala perkara Yang baik, serta melarang daripada Segala Yang salah (buruk dan keji). dan mereka Yang bersifat demikian ialah orang-orang Yang berjaya*⁶⁵.

Mengikut *Tafsir Al-Jalalain*, perkataan ‘segolongan’ membawa maksud suatu kelompok yang bertanggungjawab dalam melaksanakan prinsip tersebut dan hukumnya *fardhu kifayah*⁶⁶. Manakala *Tafsir Al Quran Al Adzim* menyatakan bahawa ayat tersebut merupakan tuntutan Allah SWT terhadap segolongan umat Islam yang bertugas untuk mengembangkan urusan *al-amr bil makruf wa nahi anil munkar*, sekalipun urusan tersebut memang diwajibkan ke atas setiap individu di kalangan umat hari ini⁶⁷.

⁶¹ Ibn al-Ukhluwwah, Muhammad ibn Muhammad ibn Ahmad al-Qurashi. *Maalim al-qurbah fi ahkam al-Hisbah*.

⁶² Mardzelah Makhsin. *Hisbah Sistem Pengawasan Dan Etika Pengurusan Islam*

⁶³ Ahmad Che Yaacob. Penulisan Fuqaha Mengenai *Hisbah* dan Peranannya Di Dalam Merealisasikan Hukum Fiqh di dalam *Jurnal Syariah* Edisi 7 Jilid 2

⁶⁴ al-Sunami, Umar Ibn Muhammad. *Nisab Al Ihtisab*.

⁶⁵ Al Imran ayat 104)

⁶⁶ al-Suyuti, Imam Jalaluddin. *Tafsir Jalalain*

⁶⁷ Ibn Katsir. *Tafsir Al-Qur'an Al-Adzim*

Penutup

Perbincangan artikel ini berdasarkan kepada kajian terhadap konsep Hisbah dan dakwah dalam Syariah Islamiah yang bersifat umum dan meluas aspek menyuruh kepada kebaikan dan mencegah kemungkaran. Hisbah perlu diinstitusikan secara realistik dan sistematik sebagai sebuah badan yang menjalankan tanggungjawab yang selari dengan konsep hisbah sebenar. Secara umum, Malaysia telah melaksanakan konsep hisbah dalam bentuk yang tersendiri tanpa penjenamaan sesebuah institusi secara khusus sebagai “institusi hisbah”. Peranan dan fungsi hisbah diberikan kepada jabatan penguatkuasaan sebagai contoh, Bahagian Penguatkuasaan Syariah, Jabatan Agama Islam di negeri-negeri.

Objektif sebenar hisbah akan terserlah dan memenuhi kriteria amar makruf nahi mungkar yang merupakan prinsip utama dakwah Islamiah. Peranan terpenting dakwah ialah mengajak manusia kepada jalan kebenaran melalui pendekatan mendidik dan bukan menghukum semata-mata.

Rujukan

- ‘Abd al-Karim Zaydan.1998. *Nizam Al Qada’ fi al-Syariaat al-Islamiyah*. Beirut:al Risalah Publishers
- 1987. *Al-Wajiz Fi Usul al-Fiqh*, Beirut: Muassasah al-Risalah.
- 1396H. *Ahkam al-dhimmiyin wa al-musta’mimin*. Beirüt: Muassat al-Risalah.
- ‘Abd al-Qadir ‘Audah. 1951. *Al-Islam Bainā Jahli Abnaihi Wa ‘Ajzī Ulamaihi*, Kaherah.
- Abbas Husni Mohamad. 1996. *Perkembangan Fiqh Islam*, (terj.) Mohd Asri Hashim, Kuala Lumpur:YADIM.
- Abd Rahman al-Jaziri. 1969. *Kitab al-Fiqh ‘Ala Mazhab al-Arba’ah*. Jili 4. Beirut: Dar Ihya’ al-Turath al-‘Arabi.
- Abd. Allah Muhammad `Abd Allah. 1996. *Wilayat al-Hisbah fi al-Islam*. Kaherah:Maktabah al Syuara’.
- Abdul Halim El- Muhammady. 1993. *Perkembangan Undang- undang Islam Dari Zaman Rasulullah S.A. W Hingga Zaman Penjajahan Barat*, Kuala Lumpur: ABIM.
- Abdul Halim El-Muhammady. 1998. *Undang-undang jenayah dalam Islam dan enakmen negeri-negeri*. Selangor : Wadah Niaga Sdn.Bhd.
- Abdul Monir Yaakob. 2000. *Tinjauan Kepada Perundangan Islam*, KL:IKIM
- Abu Zahrah, Muhammad. 1995. *Al-Alaqah al-duvaliyah fi al-islam*. Syria: Dar al-Fikr. Dimasq.
- Ahmad bin Ibrahim. 1995. *Kertas kerja : Prinsip-Prinsip Perlembagaan Islam dalam Perlembagaan Malaysia*. Kuala Lumpur: IKIM.
- Ahmad Che Yaacob. 1999. Penulisan Fuqaha Mengenai Peranan dan Peranannya Di Dalam Merealisasikan Hukum Fiqh di dalam *Jurnal Syariah* Edisi 7 Jilid 2, Kuala Lumpur:Penerbit Universiti Malaya
- Ahmad Hidayat Buang et al. 2003. Kajian terhadap keberkesanan mahkamah syariah menangani kes-kes kekeluargaan Islam, jenayah syariah dan mal di Malaysia. In *Investing in Innovation 2003*. Vol. 7: Humanities dan social sciene, ed. Ramlah H. et al., pp 107-110. Selangor: Universiti Putra Malaysia.
- Ahmad Von Denffer. 1983, *Research In Islam*, London:The Islamic Foundation.
- al-Asyqar, Muhammad Sulaymān ibn ‘Abdullah. 1996. *Zubdat al-tafsīr min al-fath al-qadīr*. Beirut: Dār al-Muayyid li al-Nasr wa al-Tawzīc.

- al-Baalbakī Rahi.1988. Ed. Pertama. *Al-Mawrid A modern arabic-english dictionary*. Beirūt: Dar al-‘Ilmi Li al-Malayin.
- al-Bustani. t.th. *Kitab al-Mubit: Qamus al-Matawil al-Zughah al-‘Arabiyyah*. Jil.1.
- al-Jauziyyah, Muhammad ibn Abi Bakr ibn al-Qayyim. 1401H. *Abkam ahl al-zimmah*. Tahqīq Subhī Soleh. Mesr: Dār al-Ilmī al-Malayīn.
- al-Maqdisī, Muhammad ibn al-Muflīh. 1971. *Al-Adab al-syarīyyah wa al-manh al-ma‘īyyah*. Riyād: Maktabah al-Riyād al-Hadīthah.
- al-Marbawi, Muhamad Idris Abdul Rauf. t.th. *Qamus al-Marbawi*. Mesir: Mustafa al-Bab al-Halabi.
- al-Maududī, Abu al-‘Alā Muhammad ibn al-Husain. 1969. *Nazariyyah al-islam wa badyihī fi al-siasah wa al-qanun wa al-dustur*. Beirūt: Muassat al-Risalah.
- al-Mawardī, Abu Hasan Ali Ibn Muhammad. 1966. *Al-Abkam Al-Sultaniyyah*. Kaherah:Matbaat Mustafa al-Babi al-Halabi
- al-Munjid fī al-lughah wa al-‘alam.1987. Ed. 34. Bairut: Dar al-Masyriqiyah.
- al-Nabahānī, Taqi al-Dīn. 1980..*Al-Shakhsiyah al-islamiyyah*. Beirūt: Dār al-Basyāir.
- al-Nawawi, Yahya b. Sharaf.1994. *Sharh Sahib Muslim*, Dar al-Khayr: Beirut
- al-Qaradawi. Yusuf. 1984. Min Fiqh al-Daulah fi al-Islam, m.s. 124, Kaherah: Dar al-Syuruq).
- 1983. Ghayr Muslimin fi al-Mujtama’ al-Islam. Beirut: Dar al-Mu‘assasah al-Risalah.
- al-Rāzī, Muhamad Ibn Abu Bakr Ibn Abd al-Qādir.1989. *Mukhtar al-sibhah*. Maktabah Lubnan. Beirut.
- al-Sahi, Syawqi ‘Abduh. 1983.. Muqarabah al-Munawazanah al-‘Amah lil-Daulah fi Dhau’i al-Islami. Maktabah al-Nahdah al-Misriyah al-Qahirah.
- al-Sarkhasī, Muhammad ibn Ahmad Abu Shah. 1989. *al-Mabsut*. Dar al-Ma‘rifah. Beitut.
- al-Shayzari, Abd al-Rahman ibn Nasr. 1946. *Nibayat al-rutbab fi at talab al-Hisbah* Kaherah:Matbaat Lujnat al-Ta'lif wa al-Tarjamah wa al-Nashr.
- al-Sunami, Umar Ibn Muhammad. 1978. *Nisab Al Ihtisab*. Diolah semula oleh M.Y.Izzidien tentang Nisab al Ihtisab Umar Ibn Muhammad Al Sunami dalam Tesis PhD. University of Manchester.
- al-Suyuti, Imam Jalaluddin.2003.*Tafsir Jalalain* versi Terjemahan Melayu oleh Bahrun Abu Bakar, Sinar Baru Algensiido:Bandung
- al-Tabari, Muhammad Ibn Jarir. 2001.*Tafsir At Tabari*, Kaherah:Markaz al Buhuts Wa ad Dirasat al ‘Arabiyyah Wa al Islamiyah dan Dar Hijr.
- al-Tirmidhi, Abu ‘Isa Muhammad b. Yazid al-Ghazwani, 1972. Sunan Ibnu Majah. JIL 2. Mesir: Isa al-Babi al-Halani
- al-Zuhayli. Wahbah. 1998. *Tafsir al-munir*. Syria: Dar al-Fikr. Dimasq.
- Anwarul Yaqin. 2007. *Legal research writing*. Malaysia: LexisNexis.
- Auni Bin Hajī Abdullah .2000. Hisbah dan Pentadbiran Negara. Kuala Lumpur: IKDAS Sdn. Bhd.
- ‘Abd al-Karim ibn ‘Uthmān.1985. *Maa’lim al-thqafah al-islamiyyah*. Beirūt: Muassat al-Risālah.
- ‘Abd al-Qādir ‘Audah. 1402H. *Al-Tasyri‘ al-jinaii al-islami muqaranan bain al-qanun al-wadi‘i*. Thahrān: Muassat al-Bi‘stah.
- El-Muhammadī, Abdul Halim. 1998. *Undang-undang jenayah dalam islam dan enakmen negeri-negeri*. Selangor : Fakulti

- Undang-Undang Universiti
Kebangsaan Malaysia.
- Faizah Ismail. 1996. Undang-undang Jenayah Islam, Selangor: Dewan Pustaka Islam
- Fathi Abdul Karim. 1984. Al-Dawlah wal-Siasah fil-Fiqh al-Islami. Al-Qahirah: Maktabah Wahbah
- Fayid, Abdul Hamid Babbat .1982. "Al-Idarah fil Islam." Al-Muslim Al-Mu'asir. Bil. 30.
- Hamidah Jusoh, Tazkiyyah al-Syuhud dalam Nasimah Hussin et al 2007. *Undang-undang Islam : Jenayah, Keterangan dan Prosedur*, Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur
- Ibn al-Farra, Abu Ya'la Muhammad ibn al-Husayn ibn Muhammad ibn Khalaf. (m. 458/1066/1938). *al-Ahkam al-Sultaniyyah*. Kaherah.
- Ibn al-Ukhuwwah, Muhammad ibn Muhammad ibn Ahmad al-Qurashi.1976. *Maalim al-qurbah fi ahkam al-Hisbah*. Kaherah: al-Hay'at al-Misriyyah al-Ammah
- Ibn Ḥāfiẓ. 1966. *Hasyiyah radd al-mukhtar*. Qāherah: Maktabah Ḳāsī al-Bābī al-Halabī.
- Ibn Ḥazm al-Zāhirī. Ḩāfiẓ ibn Ahmad ibn Saṣid. 1952. *Al-Maballī*. Qāherah: Maktabah al-Munīriyyah.
- Ibn Katsir. 1999. *Tafsir Al-Qur'an Al-Adzim*, (Beirut: Dar Thayyibah, 1999).
- Ibn Khaldun, Abd al-Rahman. 1405M.*Muqaddimah* Beirut:Dar al-Kutub al-Arab
- Ibn Manzur, Muhammad b. Jalal al-Din. 1967. *Lisan al-'Arab*. Jil. 4. Beirut: Dar al-Fikr. Fikri al-'Arabi.
- Ibn Nujaym, Zain al-Ābidīn ibn Ibrāhīm. 1997. *Al-Bahr al-raiq syarh kanz al-daqaiq*. Beirūt: Dār al-Kutb al-Ilmiyah.
- Ibn Taimiyyah, Imam Taqiyuddin Abu Abbas Ahmad 1982. Public Duties in Islam:The Institution of the *Hisbah*, diterjemah oleh Muhtar Holland, Leicester: Islamic Foundation
- Ibn Taymiyyah, Ahmad b. 'Abd al-Halim 1976. *al-Amr bi al-ma'rūf wa al-nahi 'an al-munkar*, Dar al-Qalam: Beirut
- Islamic Council of Europe 1983. A Model of An Islamic Constitution. London: Islamic Council.
- Mahdi Zahraa. 1998. *Research methods for law postgraduates overseas students*. Univision: Glasgow.
- Mahy ad-Din Sabir.t.th. *Kamus Mu'jam al-'Arabi al-Asasi*.
- Mardzelah Makhsin. 2010. *Hisbah Sistem Pengawasan Dan Etika Pengurusan Islam* Sintok:Penerbit UUM
- Mohd.Parid Sheikh Ahmad & Mohd. Azmi Omar.1991. Pengurusan Perniagaan Islam. Kuala Lumpur:Hizbi Sdn. Bhd
- Muhamad Amin Syahir Ibn 'Abidin. 1996. *Hasyiyah Ibn 'Abidin*. Jil 3. Mesir: Syarikat Maktabah Wa Matba'ah Mustafa al-Bab al-Halabi.
- Muhammad Akram Khan.1982. "Al-Hisba and the Islamic Economy." Lampiran Public Duties in In Islam by Ibn Taimiyah (translated by Mohtar Holland). Leicester: The Islamic Foundation
- Rohani Abdul Rahim. 2002. Metodologi Penyelidikan Undang-undang: Satu Tinjauan Kepada Kajian Sosio-Perundangan. *Seminar Kemantapan Akademik UKM*.
- Siti Zubaidah Ismail. 2005. Undang-undang jenayah Islam dan pelaksanaan jenayah syariah di Malaysia. Ahmad Hidayat Buang. Mahkamah syariah di Malaysia pencapaian dan cabaran. Kuala Lumpur: Universiti Malaya.

- 2008. Dasar penguatkuasaan dan pendakwaan jenayah syariah di Malaysia: satu analisis. *Jurnal Syariah*. Jil. 16 (Keluaran Khas). pp. 537-554
- Teuku Iskandar. 2000. *Kamus Dewan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Wahbah al-Zuhaili. 1985. *Al- Fiqh Al- Islami Wa Adillatuh*, juz. 1, cet. Ke-2, Damsyik: Dar al-Fikr.
- Walker, D. 1969. *The Scottish Legal System, An Introduction to the Study of Scots Law*. Edinburgh: W. Green
- Yahya Ibn Umar. 1956 "Kitab Al Abkam al-Saq". Diedit oleh M. A. Makki, *Revista de Instituto Egipcio de Estudios Islamicos*.
- Zainal Abidin Safarwan.t.th. *Kamus Besar Bahasa Melayu*. Kuala Lumpur: Utusan Publication & Distributors Sdn Bhd.
- Zulkifli Hasan. 2007. Undang-undang jenayah syariah di Malaysia dan sejauh manakah perlaksanaannya. Azman Ab Rahman et al. Isu-isu semasa global sempena kemerdekaan ke-50. Negeri Sembilan: Pusat Pengajian Umum USIM.